

ครั้งสุดท้ายที่กรุงสยามมีพระเจ้าแผ่นดิน ๒ พระองค์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผู้เขียน: น.พ.วิบูล วิจิตรวาทการ

ชื่อบทความ: **ครั้งสุดท้ายที่กรุงสยามมีพระเจ้าแผ่นดิน
๒ พระองค์**

ที่มา: **ดิฉัน ปีที่ ๘ (๑๕ กรกฎาคม ๒๕๒๗) : ๑๘-๒๓**

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ครั้งสุดท้ายที่กรุงสยามมีพระเจ้าแผ่นดิน ๒ พระองค์

น.พ.วิบูล วิจิตรวาทการ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงประชวรหนักใกล้สวรรคตบุคคลที่ทรงพิจารณาในฐานะรัชทายาทมีอยู่ ๔ ท่าน

- ท่านฟ้าใหญ่ ซึ่งภายหลังเป็นสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ
- ท่านฟ้าน้อย คือสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ
- กรมขุนพิพิธ พระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ ๒
- และกรมขุนเดชพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ ๒ ในพระราชพงศาวดาร มีกระแส

พระราชดำริเรื่องรัชทายาทไว้ว่า

“การแผ่นดินไปข้างหน้า ไม่เห็นผู้ใดที่จะรักษาแผ่นดินได้ กรมขุนเดชเล่า ท่านก็เป็นคนพระกรรมเบา ใครจะพูดอะไรท่านก็เชื่อง่าย ๆ จะเป็นใหญ่โตไปไม่ได้

กรมขุนพิพิธเล่า ก็ไม่รู้จักการงานปัญญาก็ไม่สอดส่องไปได้

ท่านฟ้าน้อยเล่า ก็มีสติปัญญารู้วิชาการช่างและการทหารต่าง ๆ อยู่ แต่ไม่พอใจทำราชการ เกียดจรั้น รักแต่การเล่นสนุกเท่านั้น

ที่สติปัญญาพระองค์จะรักษาแผ่นดินได้อยู่ ก็เห็นแต่ท่านฟ้าใหญ่คนเดียว แต่รังเกียจอยู่ว่า ท่านฟ้าใหญ่ถืออย่างมอญ ถ้าเป็นเจ้าแผ่นดินขึ้น ก็จะทำให้พระสงฆ์หม่อมเจ้าอย่างมอญเสียหมดทั้งแผ่นดินดอกกระมัง กลัวเจ้านายข้าราชการเขาจะไม่ชอบใจ จึงได้อนุญาตให้ตามใจคนทั้งปวง สุดแต่จะเห็นพร้อมเพรียงกัน...

การศึกสงครามข้างญวนข้างพม่าก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่พวกข้างฝรั่งให้ระวังให้ตีอย่าให้เสียที่แก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขา ที่คิดควรจะทำไว้ก็ให้เอาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปทีเดียว ทุกวันนี้คิดสละห่วงใหญ่ให้หมดอาลัยอยู่แต่วัด สร้างไว้ใหญ่โตหลายวัด ที่ยังค้างอยู่ก็มี ถ้าชำระอุดหนุนไปจะไม่มีผู้ช่วยทะนุบำรุง เงินในพระคลังที่เหลือจับจ่ายใช้ในราชการแผ่นดิน มีอยู่ ๔ หมื่นชั่ง ขอสักหมื่นชั่งเถิด ถ้าผู้ใดเป็นเจ้าแผ่นดินแล้ว ให้ช่วยบอกแก่เขา ขอเงินรายนี้ให้ช่วยทะนุบำรุงวัดที่ชำระ และการวัดที่ยังค้างอยู่นั้นเสียให้แล้วด้วย”

รวมความแล้ว ก็พอจะคัดกรมขุนเดชและกรมขุนพิพิธออกไปได้ เพราะกรมขุนเดชนั้นสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงรับสั่งว่าเป็นคนหูเบา ใครพูดอะไรก็เชื่อง่าย เพราะฉะนั้นจะทำงานใหญ่โตเช่นปกครองแผ่นดินไม่ได้ ส่วนกรมขุนพิพิธปัญญาไม่สอดส่องไม่รู้จักการงาน จึงเหลือแต่บุคคลที่น่าพิจารณาอยู่ ๒ ท่าน ซึ่งทรงเรียกว่า ท่านฟ้าใหญ่และท่านฟ้าน้อย แต่ก็มีข้อขัดข้องใจ ที่ท่านฟ้าน้อยนั้น ถึงแม้จะเก่งวิชาการช่างและการทหาร แต่ก็รักสนุกส่วนท่านฟ้าใหญ่ขณะนั้น

ผนวชเป็นพระอยู่ ได้ตั้งธรรมยุติกายและสั่งให้พระสงฆ์ผู้เป็นบริวารนั้นห่มผ้าแบบมอญ แทนที่จะห่มจีวรแบบไทยเดิม

ท่านฟ้าใหญ่ที่กล่าวถึงนี่คือเจ้าฟ้าชายมงกุฏ ซึ่งเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ความจริงแล้วเมื่อรัชกาลที่ ๒ สวรรคต เจ้าฟ้าชายมงกุฏมีสิทธิเป็นพระเจ้าแผ่นดินมากกว่าแต่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการพร้อมกันยกราชสมบัติให้แก่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ถวายพระนามว่าสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ เจ้าฟ้าชายมงกุฏจึงออกผนวชเสีย เพื่อมิให้สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงระแวงว่าจะแย่งราชสมบัติ

ระหว่างที่ทรงศึกษาพระธรรมในวัดมหาธาตุสอบไล่ได้ประโยค ๕ ในเวลา ๓ วัน วันแรกสอบประโยค ๑-๓ วันที่สอง สอบประโยค ๔ และวันที่สามสอบประโยค ๕ หลังจากนั้นไปประทับอยู่ที่วัดราชาธิวาสตั้งธรรมยุติกายขึ้น เล่าไว้ในประวัติศาสตร์ว่า

เจ้าฟ้าชายมงกุฏนี้ระหว่างที่ทรงผนวชอยู่ ได้พบพระรามัญรูปหนึ่ง มีความรู้กว้างขวางในธรรมวินัยมากกว่าศาสนาวงศ์ ชี้แจงให้เกิดความเลื่อมใสถึงกับรับเอาวินัยใหม่นั้นมาเป็นข้อปฏิบัติ จึงเป็นเหตุให้มีพระสงฆ์จำนวนหนึ่งในเมืองไทยห่มจีวรแหวกแบบมอญหรือรามัญขึ้น ซึ่งทำให้สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ไม่พอพระทัยถึงกับครั้งหนึ่ง มีพระราชปราชญ์เรื่องพระสงฆ์ห่มแหวกถึงสมเด็จพระกรมพระยาเดชาดิษร มีใจความว่า

‘พ่อมั่งขา พ่อจงเป็นเชษฐมัตตัญญู พ่อจะรู้วารน้ำจิตและอธิบายของข้าผู้พี่อันชั้นระ-
ทุพพลภาพมากอยู่แล้ว ด้วยแผ่นดินศรีอยุธยาทรงพระเจ้าแผ่นดินมา ๒ พระองค์แล้วกับพี่ด้วยอีก
คนหนึ่งเป็นสาม ตั้งแต่แผ่นดินล้านเกล้าล้านกระหม่อม สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ท่านได้
ปราบดาภิเษกปีชานั้นมา ได้ ๕ ปีถึงปีมะแมพี่จึงเกิด ตั้งแต่จำความได้มาจนอายุได้ ๒๒ ปี ได้บวช
ในแผ่นดินนั้น ต่ออายุได้ ๒๓ จึงสิ้นแผ่นดินไป มาเป็นแผ่นดินของล้านเกล้าล้านกระหม่อมอีก ๑๖ ปี
จึงมาเป็นแผ่นดินของพี่ พระภิกษุผู้เป็นสงฆ์รัตนในกรุงศรีอยุธยา ก็เห็นนุ่งสบงทรงจีวรเป็นรูปบวบ
ทั้งสิ้นด้วยกัน แต่พมารามัญที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่นั้น และเห็นครองผ้าผิดกับพระภิกษุ
ของเรา จึงเรียกกันว่าพระมอญ เดียวนี้พระไทยก็ห่มผ้าเป็นมอญโดยอัตโนมัติ ปัญญาของพี่เห็นว่า
ถ้าล้านเกล้าล้านกระหม่อมยังเสด็จอยู่ ก็เห็นจะให้ประชุมพระราชอาณัติได้ว่ากล่าวให้เห็นว่าควรไม่
ควรนานอยู่แล้วนี้พี่กลัวจะเป็นบาปเป็นบุญเป็นคุณเป็นโทษ พระสงฆ์จะแตกร้างกันไป จึงมิได้ว่า
กล่าว แต่ใจนั้นรักแต่อย่างบูรณอย่างเดิวนั้นแหละ สืบไปเบื้องหน้าพระภิกษุไทย ซึ่งห่มผ้าเป็น
มอญนั้นสูญไป พี่เห็นว่าจะควรกับศรีอยุธยา ก็ถ้าแม้กลับมากขึ้นอีกด้วยเหตุอันใดอันหนึ่ง ชื่อของ
พี่ผู้ได้เป็นเจ้าแผ่นดินก็มีแต่จะเสียไป เขาจะว่าเป็นเมืองมอญเมืองพม่าไปเสีย มาแต่ครั้งแผ่นดินนั้น
นี้แลเป็นความวิตกของพี่มากหนักหนา

‘กระหม่อมฉัน เจ้าฟ้ามงกุฏ สมมุติเทววงศ์ ขอรับพระราชทานสารภาพโดยสัตย์โดย
จริง ว่าแต่ก่อนเมื่อเป็นภิกษุหนุ่มแรกบวช กำลังยังตั้งหน้าหาความรู้วินัยสิกขา ไปคบหากับพระ
สงฆ์พวกศึกษา คิดละเอียดยไปต่าง ๆ ได้ฟังท่านพูดกันว่า หมออย่างรามัญเห็นถูกต้องด้วยเหตุต่าง ๆ
ก็พลอยเห็นไปด้วย แต่ยังไม่ได้ห่มเองมิได้

ทำงานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นอญาติให้เข้าไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ครั้งภายหลังพระสงฆ์อื่น ๆ ท่านห่มเข้าไปในพระราชวัง เป็นรับสั่งถาม เลยมิได้มีรับสั่ง ก็พลอยคิดดีใจไปว่า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ถือตามชอบใจ จึงพลอยทำด้วยต่อมาโดยรักไปข้าง ทางศึกษา หาได้นึกมาถึงพระเกียรติยศและการแผ่นดินเป็นของสำคัญแข็งแรง เหมือนดังทรง พระราชดำริครั้งนี้ไม่เลย ถ้านึกได้แต่ครั้งนั้นก็มิได้ประพฤติดังนี้

อนึ่งเมื่อครั้งโน้นเป็นแต่มีสิทธิเป็นพระสงฆ์อยู่ ๕ องค์ - ๖ องค์ ไม่ทราบว่าจะมี ศิษย์หามากมายไป ครั้นอาศัยพระบารมีเป็นที่ทางพระกรุณาชุบเลี้ยง บริษัทจึงมากขึ้น จึงเกิดเห็น บ้างว่าจะประพฤติดังอย่างมอญ ไม่สมควรแก่พระเกียรติยศและประเพณีพระนคร แต่กาลเลยมา นานแล้ว ก็กระดากอยู่และไม่มีผู้ใหญ่บังคับบัญชาเป็นที่อ้าง ก็เกรงใจศิษย์หาพวกพ้องที่ประพฤติ เหมือนกันอยู่นั้น

ครั้งนี้ได้รับสั่งในกรมเป็นที่อ้าง ก็ยินดีจะประพฤติดังตามพระราชประสงค์สนองพระเดช พระคุณ มิให้มีความรำคาญเคืองพระบรมราชอัธยาศัย พระเดชพระคุณเป็นที่ล้นที่พ้น ชีวิตอยู่ได้ ฝ่าละอองธุลีพระบาท อนึ่งก็จะได้เป็นสามัคคีการด้วยพระราชอาณัติผู้ใหญ่เป็นอันมากต่อไปใน เบื้องหน้าด้วย ควรมิควรสุดแต่จะโปรด

ปฏิญาณนี้ ถวายไว้แต่ ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๓ แรม ๔ ค่ำ ปีมะเมีย โทศก พระลังกาในอารามนี้ ๑๑ องค์ ขอรับประทานตามใจเขาเถิด บ้านเมืองครูอาจารย์เขาที่ บวชอย่างนั้น ครั้นเดียวเข็ญเข้าความจะอ้อออกไปนอกบ้านนอกเมือง'

รวมความแล้ว ข้อขัดพระทัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เกี่ยวกับ ท่านฟ้าใหญ่คือเจ้าฟ้ามงกุฎก็ได้ถูกแก้ไข โดยเจ้าฟ้ามงกุฎยอมสารภาพและปฏิบัติตาม

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะยอมเปลี่ยนเรื่องหม้อจิ๋วแล้ว หนทางสู่พระราชบัลลังก์ของเจ้าฟ้า มงกุฎก็ยังไม่ราบรื่น กรมขุนเดชนั้นเป็นนักกวีเก่งทางวรรณคดีและภาษาศาสตร์ ไม่มีความ ปรารถนาที่จะแย่งชิงบัลลังก์ แต่กรมขุนพิพิธเริ่มชองสมผู้คนเป็นที่น่าผิดสังเกต มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด กับโอรสองค์หนึ่งของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช คือกรมหลวงรักษัรณเรศ จึงเป็น เหตุให้กรมหลวงรักษัรณเรศถูกประหารชีวิตเพราะความคิดตั้งตนเป็นใหญ่

ในคำสารภาพก่อนถูกฆ่า กรมหลวงรักษัรณเรศกล่าวว่า หากแย่งชิงอำนาจได้เป็น กษัตริย์แล้ว ตั้งใจจะให้กรมขุนพิพิธเป็นวังหน้าต่อไป ขณะนั้นเจ้าฟ้ามงกุฎทรงผนวชอยู่ที่วัดบวร นิเวศ กรมขุนอิเรศรังสรรค์หรือท่านฟ้าน้อยหวังโยในความปลอดภัยของพระเชษฐาเป็นอย่างมาก จึงส่งทหารหลายพันคนไปล้อมป้องกันอารักขาวัดที่เจ้าฟ้ามงกุฎประทับอยู่ เพื่อมิให้ผู้ใดมาทำร้ายได้

ถึงวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๔ สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จสวรรคต เสนา บัติมุขมนตรี พระราชอาณัติและพระบรมวงศานุวงศ์ จึงพร้อมใจกันอัญเชิญเจ้าฟ้ามงกุฎขึ้นเป็น พระเจ้าแผ่นดินองค์ต่อไป

เมื่อเจ้าฟ้ามงกุฎได้รับข่าวว่าพระราชบัลลังก์ก็เป็นของพระองค์ จึงแสดงความปรารถนา ที่จะให้กรมขุนอิเรศรังสรรค์พระอนุชาเป็นพระเจ้าแผ่นดินเท่าเทียมกันด้วย สมเด็จพระยาดำรง ราชานุภาพทรงบันทึกรับข้อความตอนนี้ไว้ว่า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สแกนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยามให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

‘วันหนึ่งเมื่อพระนั่งเกล้าฯ โกลัสวรรคต สมเด็จพระเจ้าพระยาไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ซึ่งทรงผนวชอยู่ ณ วัดบวรนิเวศ กราบทูลให้ทรงทราบว่าจะอัญเชิญขึ้นครองราชสมบัติ แต่พระองค์ทรงตรัสว่า ถ้าจะถวายราชสมบัติแก่พระองค์ ก็ขอให้ถวายแก่พระปิ่นเกล้าฯ ซึ่งตรัสเรียก (อย่างอ่อนโยน) ว่า ท่านฟากข้างโน้น (พระราชวังเดิมอยู่ฝั่งธนบุรี) ด้วย เพราะท่านมีชะตาแรงนัก ตามตำราโหราศาสตร์ว่า ผู้มีชะตาเช่นนี้จะต้องได้เป็นเจ้าแผ่นดิน ถ้าทรงรับเพียงพระองค์เดียว จะเกิดอุปมงคลด้วยไปกีดกันบารมีสมเด็จพระอนุชา แม้ถวายราชสมบัติด้วยกันทั้งสองพระองค์ จะได้ทรงสถาปนาพระอนุชาให้เป็นพระเจ้าแผ่นดินด้วย เหมือนอย่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสถาปนาสมเด็จพระเอกาทศรถเป็นพระเจ้าแผ่นดินด้วย กาลจึงจะพ้นอุปมงคล’

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ก็ทรงมีบันทึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในความใกล้เคียง

‘สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ จึงทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระน้องยาเธอ ซึ่งเป็นกรมขุนอิสเรศรังสรรค์ เป็นที่นับถือของคนเป็นอันมาก และเป็นพระอนุชาคู่ทุกคู่ยากมาด้วยกัน ควรจะให้มียศใหญ่กว่าพระบรมวงศานุวงศ์ และกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่งรับพระบัณฑูรมาแต่ก่อน จึงพระราชทานพระบรมราชาภิเษกให้เป็นพระมหาสมเด็จพระเจ้าปวเรศเมศมทิสวเรศรังสรรค์ พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ได้รับพระบรมราชโองการพิเศษสูงกว่าวังหน้าทั้งปวง’

ด้วยเหตุนี้ประเทศสยามจึงมีพระเจ้าแผ่นดินพร้อมกัน ๒ พระองค์อีกครั้งหนึ่งดูลักษณะใกล้เคียงกับในสมัยรัชกาลที่ ๑ ซึ่งมีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ และสมเด็จพระอนุชาธิราชเป็นพระเจ้าแผ่นดินเท่าเทียมกัน โดยที่พระเชษฐาเป็นกษัตริย์ผู้ทรงพร้อมด้วยพระปรีชาสามารถและวิจรรณญาณสุขุม ส่วนพระอนุชานั้นเป็นนักรบแม่ทัพ มีกำลังอำนาจด้านทหาร

ในรัชกาลที่ ๔ นี้ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเป็นนักปราชญ์ นักศึกษารองรู้ทางด้านพุทธศาสนา จากการบวชเป็นพระมาถึง ๒๕ ปี และยังได้เรียนรู้ภาษาต่างประเทศ คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส และลาตินอีกด้วย ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีความคิดก้าวหน้าปราดเปรื่องนำประเทศไทยออกสู่โลกสมัยใหม่

ในเวลาเดียวกันพระอนุชา เจ้าแผ่นดินอีกองค์หนึ่งเป็นผู้มีกำลังวังชาด้านการทหารและการช่าง เป็นผู้เริ่มกองทัพบกกองทัพเรือปัจจุบันของประเทศไทยขึ้นมา

มีเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์ว่าพระเชษฐาพระอนุชาคู่นี้ บางทีก็ล้อกันไปล้อกันมา แต่เป็นเรื่องล้อเลียนแบบลับหลังมากกว่า

นางแอนนา เลียวโนเวนส์ หญิงชาวอังกฤษผู้มีหน้าที่เป็นครูสอนพระโอรสธิดาของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ นั้น เคยบันทึกไว้ว่า สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงบ่นให้ฟังบ่อย ๆ ว่า ราชาญพระหทัยที่สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ นั้นรักสนุกเกินไปชอบออกต่างจังหวัดเพื่อเก็บกวาดลูกสาวชาวบ้านสวย ๆ มาปรนนิบัติ ส่วนสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ นั้น มักจะหยอกล้อเรื่องการที่สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เคยทรงผนวชเป็นพระเสียนาน โดยเรียกกลับหลังว่า

เอกสารนี้เป็นเอกสารสงวนลิขสิทธิ์เพื่อการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ทางการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

‘พีเถร’ หรือพีทิด เป็นต้น และเมื่อย้ายที่ประทับไปสู่พระราชวังบวร ซึ่งขณะนั้นอยู่ในสภาพหักพังทั่วทั้งวัง ทอดพระเนตรเห็นความทรุดโทรมก็ออกพระโอษฐ์ว่า

“เออ อยู่ดี ๆ ก็ให้มาเป็นสมภารวัดร้าง”

สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเป็นทหารแท้ ตั้งแต่สมัยรัชกาลพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ก็ได้รับหน้าที่รักษาป้อมพิฆาตข้าศึกที่เมืองสมุทรปราการ และบังคับบัญชาทหารปืนใหญ่กรมทหารแม่นปืนหน้าปืนหลัง รวมทั้งฉนวนและแขกอาสารบด้วย ได้ทรงรำเรียนหาวิชาความรู้ด้านจักรกลจากพวกมิชชันนารีซึ่งอยู่ในเมืองไทย จนมีทั้งโรงทหารบกและเรืออยู่ในบังคับบัญชา เมื่อเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้วยังนำนายทหารอังกฤษเข้ามาฝึกทหารไทยทรงตั้งกองบัญชาการกองยุทธการทหารเรือและกรมยุทธการทหารบกขึ้น ทรงต่อเรือรบไทยเอง ๒ ลำ คือเรือรบหลวงอาสาเวทิส และเรือยงยศ

ส่วนทางการทหารบกนั้น ได้ทรงสร้างคลังแสงสรรพาวุธขึ้น สมัยนั้นมีนายทหารอังกฤษยศร้อยเอกคนหนึ่งชื่อนอกซ์ แต่ก่อนฝึกทหารแขกอยู่ในประเทศอินเดีย เข้ารับราชการเป็นครูทหารวังหน้า ฝึกหัดทหารไทยและทหารญวน เป็นจุดเริ่มต้นของทหารบกที่มีต่อมาจนทุกวันนี้

เรื่องพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ นี้ ฝรั่งเศสก็ทักกันไว้มาก หมอมิชชันนารีอเมริกัน ซามูเอลเรโนลด์ส เฮาส์ ซึ่งไทยเราเรียกว่าหมอเหา เขียนบันทึกไว้ว่า

‘พระองค์ทรงสนพระทัยในกิจการฝ่ายตะวันตก โดยเฉพาะทางวิทยาศาสตร์ในบริเวณวังของพระองค์ (คือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในปัจจุบันนี้) มีโรงตีเหล็ก โรงกลึงเหล็กโรงงานไม้ ในห้องหนึ่งมีเครื่องจักรไอน้ำยาว ๒ ฟุตครึ่ง ทรงสร้างโดยพระหัตถ์ของพระองค์เอง... เข้าวันนี้เราได้เห็นสิ่งใหม่ในแม่น้ำ คือเรือกำปั่นจำลองขนาดเล็กหนึ่งลำ ยาวไม่เกิน ๒๐ ฟุต มีปล่องไฟและพวงมลัยถือท้าย แล่นทวนน้ำอย่างคล่องแคล่ว เจ้าฟ้าน้อยทรงนั่งถือพวงมลัย เป็นเรือกำปั่นพื้นเมืองลำแรกในแม่น้ำ ที่เจ้าฟ้าน้อยทรงสร้างขึ้นเอง’

เซอร์ จอห์น เบาวริง เอกอัครราชทูตอังกฤษที่สมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียส่งเข้ามาในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ บันทึกเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ไว้ว่า

‘พระเจ้าแผ่นดินที่ ๒ ทรงเป็นผู้ที่น่ารัก มีพระราชอัธยาศัยเจียมขริ่มและนาคบหาสมาคม... เครื่องประดับห้องทุกชิ้นอาจทำให้ท่านเชื่อว่าท่านเข้าไปอยู่ในบ้านของสุภาพบุรุษอังกฤษโดยแท้ ตรัสภาษาอังกฤษได้อย่างดีเลิศ และกระแสพระราชดำรัสก็แสดงว่า ทรงได้รับการศึกษาอย่างสูงมาแล้ว... พระองค์ทรงมีห้องสมุดหนังสือภาษาอังกฤษ ซึ่งได้ทรงเลือกสรรแล้วและจัดไว้เป็นอย่างดี มีพิพิธภัณฑ์เก็บเครื่องมือในทางเครื่องกลที่น่าสนใจยิ่ง พร้อมทั้งตัวอย่างเครื่องจักรกลใหม่ ๆ ทางวิทยาศาสตร์ในด้านพระราชอัธยาศัยส่วนพระองค์นั้น บรรดาผู้ที่ใกล้ชิดก็พากันถวายเป็นความยกย่องว่า ไม่ทรงถือพระองค์เลย’

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เวลาที่ไมพอพระทัย สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ก็ทรงแสดงฤทธิ์ โดยไม่กลัว ประเทศมหาอำนาจใด ๆ ในโลก ระหว่างที่อังกฤษพยายามขยายอิทธิพลเข้ามาในประเทศไทย สิ่งหนึ่งที่อังกฤษทำคือการปักเสาโทรเลข แต่มีเงื่อนไขว่า ไทยจะต้องยอมยกแผ่นดินตลอดทางที่เสาโทรเลขผ่านเป็นเนื้อที่กว้าง 1 ไมล์ ให้ถือว่าเป็นอาณาเขตประเทศอังกฤษ แปลว่าแผ่นดินไทยในระยะ ๑ ไมล์ รองเสาโทรเลขต่าง ๆ นั้น มีสภาพเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ การตกลงยินยอมระหว่างอังกฤษกับไทยนี้ ถึงแม้สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ จะไม่ทรงขัดข้อง พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ก็ไม่พอพระทัยเลย

ระหว่างที่สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ปกครองประเทศชาติอยู่ พระปิ่นเกล้าฯ ก็ไม่ทรงทำอะไรขัดขวาง แต่เมื่อพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จนอกเมืองหลวงและการปกครองของกรุงสยามอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ อังกฤษจะประสบความสำเร็จมากในการปักเสาโทรเลข ตอนกลางวันปักเสาโทรเลขไว้แล้ว ถึงเวลากลางคืนเสาโทรเลขต่าง ๆ ก็ถูกโค่นลงทิ้งลวดโทรเลขนั้นก็หายไป เมื่ออังกฤษพยายามปักเสาโทรเลขใหม่ในวันรุ่งขึ้น พอดกค้ำทั้งเสาทั้งสายก็หายไปอีก จนฝรั่งชาวอังกฤษคนหนึ่งโกรธเคืองถึงกับกล่าวว่า

“พระปิ่นเกล้าฯ เป็นพระเจ้าแผ่นดินอันธพาล”

แต่การกระทำของพระองค์นี้ มีผลให้ชาวอังกฤษและฝรั่งเศสเกิดความเกรงขามไม่กล้ารังแกเมืองไทยตามสบายใจ

เซอร์ จอห์น เบาวริง เขียนต่อไว้ว่า

‘เราได้ขึ้นรถเข้าไปในวัง ผ่านแถวทหารที่ยืนเรียงสองข้างทางยาวกว่า ๑๐ เส้น แต่ทหารเหล่านั้นโดยมากแต่งตัวอย่างประหลาดและถืออาวุธต่าง ๆ มี ธนุหน้าไม้ ง้าว ทวน และโล่... ต่อมาก็ถึงแถวช้าง แต่งตัวด้วยเครื่องรบสำหรับศึก มีคนขี่ประจำทุกตัว แล้วถึงกองทหารปืนใหญ่ แต่งตัวคล้ายทหารปืนใหญ่อังกฤษ ซึ่งเห็นชัดว่าได้รับการฝึกหัดอยู่ในยุทธวินัยอันดี เราได้เห็นม้าหลายตัวผูกเครื่องอานอย่างมีราคาและแต่งสีระและหน้าอกมาอย่างสวยงาม’

การที่เอกอัครราชทูตอังกฤษ ได้มีโอกาสเห็นกำลังอำนาจของกองทัพไทยภายใต้บังคับบัญชาของสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ นั้น ผู้เขียนเชื่อว่าจะต้องมีผลดีแก่ประเทศชาติอย่างแน่นอน ฝรั่งเศสได้เห็นความแข็งแกร่งของชนชาติเรา จะคิดหนักก่อนที่จะส่งกองทัพมาข่มเหงเอาเป็นเมืองขึ้น เพราะฉะนั้นการที่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเป็นยอดทหารผู้ริเริ่มก่อสร้างทั้งกองทัพบกและกองทัพเรือ จึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยดำรงเอกราชอยู่ได้ ในขณะที่ประเทศอื่นรอบด้าน เช่น อินเดีย พม่า ญวน ลาว เขมร แม้กระทั่งเมืองจีนต้องตกเป็นเมืองขึ้นกลายเป็นข้าฝรั่งกันหมด

สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ดำรงราชสมบัติอยู่ได้ ๑๕ ปี จึงทรงพระประชวรเป็นวัณโรค โรคนี้เกิดขึ้นจากเชื้อแบคทีเรียชนิดหนึ่งชื่อ Mycobacterium Tuberculosis เข้าสู่ปอด ทำให้มีไข้ขึ้น ไอเป็นเลือดและร่างกายซูบผอม พระองค์ทรงเสด็จพักรักษาพระกายตามหัวเมืองต่าง ๆ มักไปประทับตามถิ่นที่มีบ้านลาว เพราะโปรดแคว่ลาว เสด็จไปที่บ้านสัมปทาน แขวงจังหวัดนครชัยศรี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สแกนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บ้าง ทางเมืองพนัสนิคมบ้าง ที่ตำหนักบ้านสีทา แขวงจังหวัดสระบุรี จนถึง พ.ศ. ๒๔๐๘ พระอาการหนักลงเป็นอย่างมาก จึงต้องเสด็จกลับกรุงเทพฯ

ขณะนั้นถึงเวลาพระราชพิธีโสกันต์ ของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เมื่อพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงทราบว่าพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ประชวรมาก จึงโปรดให้เลื่อนงานโสกันต์ เมื่อพระปิ่นเกล้าฯ ทราบความจึงกราบทูลขออย่าให้เลื่อน

ครั้นถึงวันงานสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงดำรัสให้เจ้าพนักงานเตรียมขบวน แต่พระอาการหนักมาก ไม่สามารถจะเสด็จลงมาได้ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระเมตตาต่อสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เป็นอย่างมาก กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงบันทึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพระเจ้าอยู่หัวสององค์นี้ไว้ว่า

“ข้าพเจ้าเคยได้ยินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงตรัสเล่าว่า เมื่อยังทรงพระเยาว์อยู่นั้น ได้เสด็จขึ้นไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เมื่อใดมักจะทรงตรัสเรียกเข้าไปให้ใกล้แล้วยกพระหัตถ์ลูบและรับสั่งว่า เจ้านี้แหละต่อไปจะเป็นที่พึ่งของญาติได้”

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงเล่าเหตุการณ์ตอนสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ใกล้สวรรคตไว้ว่า

“เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงประชวรมาแล้ว ทูลกระหม่อม (สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ) เสด็จไปเยี่ยมประชวร ๒ ครั้ง ไม่โปรดให้ลูกเขอื่นเข้าไปเลย มีแต่พ่อเชิญพระแสงอยู่คนเดียว (“พ่อ” นี้ หมายถึงองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เอง) พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จเข้ามาทอดพระบาท ทรงพระกันแสงแล้วทรงตรัสว่า

“หาช่องที่จะกราบบังคมทูลอยู่ช้านานแล้ว ก็ไม่มีโอกาส บัดนี้ไม่มีใครจะขอกราบบังคมทูล แสดงน้ำพระทัยที่ซื่อสัตย์สุจริตต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท มีผู้กราบบังคมทูลกล่าวโทษว่าสะสมเครื่องศาสตราวุธกระสุนดินดำขึ้นไว้ ก็ได้สะสมไว้จริง มีอยู่มากไม่นึกกลัวใคร แต่เป็นความสัตย์จริงที่จะได้คิดประทุษร้ายต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทไม่มีเลยสักขณะจิตหนึ่ง

แล้วถวายสัตย์สาบานเป็นอันมากซึ่งตระเตรียมไว้นั้นเพื่อจะป้องกันพระองค์เท่านั้น ทูลกระหม่อมก็ทรงพระกันแสงทอดพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ และทรงแสดงความเชื่อถือ”

การสมัคสรสมานี่แจ่มกั้นในระหว่างพี่น้องที่ใกล้ชิดนี้ นับว่าเป็นการดีอย่างยิ่ง เราอ่านตอนนี้พ่อได้ความว่า สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จไปเยี่ยมพระอนุชาขณะประชวร ๒ ครั้ง เวลาเสด็จไปที่วังหน้านั้น ได้ให้พระโอรสองค์สำคัญคือ สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เป็นผู้ติดตามถือดาบเข้าไปด้วย และเมื่อเสด็จไปถึงสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ซึ่งขณะนั้นประชวรหนักก็มาทอดพระบาทพระเชษฐากราบทูลว่า ถึงแม้วังหน้าจะได้สะสมอาวุธยุทโธปกรณ์ไว้มากมาย แต่ก็มิได้เพื่อประทุษร้ายต่อองค์สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ซึ่งในข้อนี้พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ก็ทรงพระกันแสงทอดพระอนุชา และแสดงความเชื่อในถ้อยคำของพระองค์ทุกประการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สวอนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คนที่กราบทูลฟ้องสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เรื่องพระปิ่นเกล้าฯ สะสมอาวุธ
ยุทธภัณฑ์ในขณะที่ประชวรหนักนั้นคงจะฟ้องไปในทำนองว่า สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เตรียม
แย่งชิงอำนาจราชบัลลังก์ให้แก่พระโอรสของพระองค์เอง ซึ่งข้อนี้ไม่มีความจริง เป็นเรื่องของบุคคล
เจ้านายบางท่านพยายามทำลายพระเกียรติยศของสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทำลายความรัก
ใคร่และไว้เนื้อเชื่อพระทัยที่มีอยู่ระหว่างเจ้าแผ่นดินสองพี่น้องนี้

สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ มีพระราชโอรสองค์ใหญ่ พระราชทานพระนามเป็น
ภาษาอังกฤษว่า จอร์จ วอชิงตัน ซึ่งเป็นชื่อของประธานาธิบดีคนแรกของสหรัฐอเมริกา ทางฝ่ายไทย
เรียกพระองค์ว่า หม่อมเจ้ายอด หรือพระองค์เจ้าชายยอดยิ่งยศบรรราไชรสรัตนราชกุมาร ท่านผู้นี้
จึงได้รับแต่งตั้งเป็นกรมหมื่นบวรวิไชยชาญในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้รับพระราชทานอุปราชภิเษกเป็น
กรมพระราชวังบวรสถานมงคลต่อไป

ใน พ.ศ. ๒๔๐๘ พระอาการประชวรหนักลงมาก สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ จึง
เสด็จสวรรคตที่พระที่นั่งอิสเรศราชานุสรณ์ เมื่อวันอาทิตย์ เดือนยี่ แรมหกค่ำ มีพระชนมายุเพียง
๕๘ พรรษา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชทานเพลิงพระบรมศพ ที่พระเมรุ
ท้องสนามหลวง ในเดือน ๓ ขึ้น ๑๔ ค่ำ พ.ศ. ๒๔๐๙ และเชิญพระบรมอัฐิไปประดิษฐานไว้ ที่พระที่
นั่งอิสเรศราชานุสรณ์

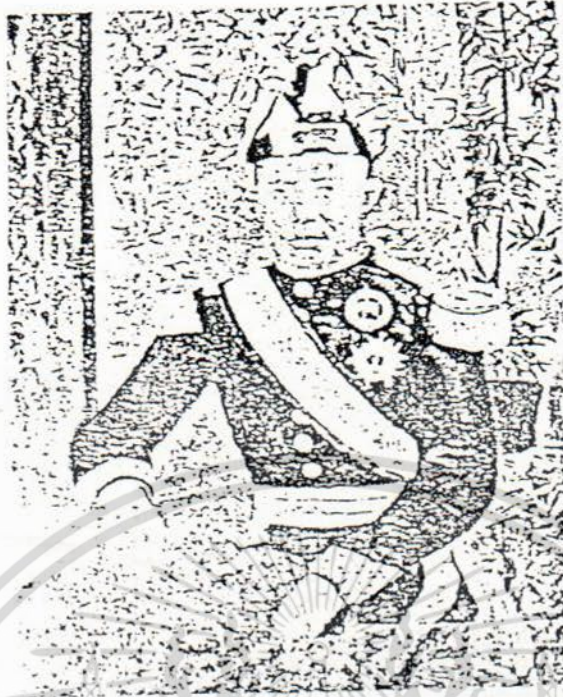
นี่เป็นครั้งสุดท้ายในประวัติศาสตร์ ที่เมืองไทยมีพระเจ้าแผ่นดินครองพร้อมกัน ๒

พระองค์

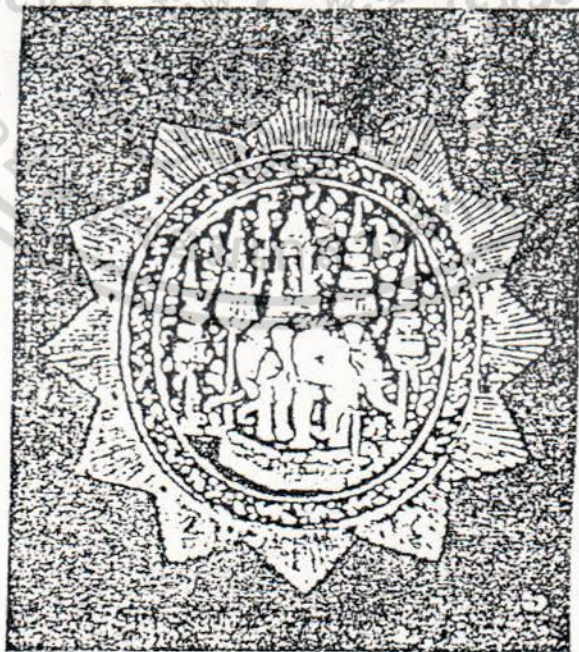

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เมื่อทรงผนวชเป็นภิกษุและหลังจากขึ้นครองราชสมบัติ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงเครื่องแบบทหารแบบจอมทัพฝรั่ง

ตราไอยราพต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้ **ดวงตราประจำตำแหน่งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว** ไปจนกระทั่งนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระที่นั่งอิศเรศราชานุสรณ์ จอมเกล้าเจ้าคุณทหาร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

To His Excellency, Sir John Bowring
Governor of Hongkong & Minister Plenipotentiary
to the Empire of China &c. &c.

Sir: It gives me great pleasure to
hear of your Excellency's arrival in Siam as the
representative of our most gracious Sovereign
Queen Victoria. It will afford me great pleasure
to meet you & to learn you personally to Siam.
In the mean time I beg your acceptance of a
few lines from me, with the
assurance of my high respect

I remain, Sir,
Your obedient servant,
Sir John Bowring
Governor of Hongkong &c. &c.

Palace of the King of Siam
April 2nd 1855.

แปลโดยกรมการกงสุลกรุงเทพฯ
Translated by The Kingdom and People of Siam by Sir John Bowring, F.R.S.

ลายพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้